

“БІЛЬШІСТЬ – БРЕШУТЬ”

“Анатолій Гриценко заплутався в ознаках авторитарної і демократичної держави і збрехав щодо рівня свободи преси в Україні”, “Михайло Добкін збрехав про заборону російської мови в Україні в 2014 році”, “Олег Ляшко збрехав про суму прямих інвестицій в Україну, записавши на рахунок США зайві вклади на 160 млн доларів”, – подібні заголовки матеріалів-розслідувань спеціальних фактчек-ресурсів останнім часом привертають увагу читачів. Витративши буквально кілька хвилин, пересічний громадянин може дізнатися, чи є чергова заява політиків правдою, маніпуляцією, або ж це відверта брехня. Перевіркою достовірності фактів у риториці знакових осіб займаються фактчек-медіа, які для України є відносно новим явищем.

Історія “класичного” фактчеку в Україні розпочалася з ресурсу StopFake 2014 року. Він взяв на озброєння саме фактчекінгову методику та перевіряв факти у сфері антиукраїнської агресивної інформації. Наступною стала платформа VoxCheck. Цей ресурс уже зосередився на перевірці заяв саме українських політиків. Він створює глибокі аналітичні тексти, які користуються попитом в експертному середовищі. Навесні 2016 року стартував ще один проект – FactCheck-Ukraine. Журналісти ресурсу набули досвіду грузинських колег та фактчекерів із Чехії, де існує платформа Demagog. Вони ставлять перед собою мету зробити жанр фактчеку корисним та зрозумілим кожному українцю.

Про особливості фактчекінгу в Україні, хто з наших політиків найбільше бреше та як публічні люди реагують на викриття фактів їхнього маніпулювання в медіапросторі – в інтерв'ю з **головним редактором порталу FactCheck-Ukraine Олександром Гороховським.**

– Олександр, жанр фактчеку в класичній формі існує в Україні відносно недовго. Чи вдалося завоювати довіру населення?

– Ми до цього ще йдемо. Треба розуміти, що наш інформаційний простір дуже широкий. Читачу важко орієнтуватися. Крім того, велика кількість фейкової інформації, яка “вкидається” в потік повідомлень, створює так званий інформаційний шум, відволікає увагу читача, “розмиває” достовірність. Фактчек-ресурси існують на грантових засадах, що дає їм, з одного боку, незалежність, а з іншого – трохи обмежує можливості. Фактчек-ресурси не можуть собі дозволити мати багатотисячні бюджети на просування. Тому це робиться через соцмережі, розсилки, публічні заходи. Це шлях довгий. Але ми рухаємось, і довіра зростає, про що свідчить збільшення відвідування наших сайтів та лайків у Facebook – вони примножилися в десятки разів протягом року. Це говорить про те, що невеличкий крок до завоювання свого читача вже зроблено.

– Ви говорите, що певні кроки до завоювання довіри зроблено, а хто є вашим читачем?

– Це, як зараз кажуть, – пересічний громадянин. Але до правильного сприйняття такої інформації, яку надає фактчек-ресурс, українського читача треба привчати. Па-

радокс у тому, що наші громадяни звикли, що їм брешуть. Мене це завжди дивувало. Людей чомусь не обурює, що їм брешуть ті, які в певних ситуаціях відповідають за їхнє життя й майбутнє їхніх дітей. Саме тому від самого заснування ми поставили завдання – робити аналітику доступного формату, зрозумілою для більшості громадян-виборців. Factcheck не тільки констатує факт брехні чи маніпуляції в тій чи іншій заяві, а й пояснює, як це було з'ясовано, які джерела застосовані, які критерії використані, щоб обґрунтовано сказати: це брехня, тому що... а це маніпуляція, тому що... а тут заява є правдивою. Таким чином, демонструється рівень компетентності та відповідальності політиків чи можновладців.

– **Як часто українські політики брешуть у публічних заявах?**

– Тут цікава статистика. З 550 проаналізованих ресурсом заяв ми констатували, що 53% містяться факти брехні, приблизно 26% – напівправа і лише 21% – правда. Щодо вердикту “напівправа”, то він застосовується в тих випадках, коли політик у публічних висловлюваннях помиляється, але ця похибка не впливатиме на правильність сприйняття загальної картини. В той же час бувають інші ситуації, коли політик, навпаки, маніпулює цифрами, тому приблизно 56% заяв із вердиктом “напівправа” – це свідомі маніпуляції. Така сумна статистика може навести на думку, що фактчекери шукають брехні. Ні. Фактчек не шукає брехні. Його мета – встановлення достовірності та істинності фактів, які є в тезах публічних персон. Проте статистика говорить сама за себе: українські політики брешуть і маніпулюють фактами на порядок частіше, ніж кажуть правду. І одними з лідерів за відсотком брехні та маніпулятивних фактів у публічних заявах, згідно з нашими аналітичними дослідженнями, є Юлія Тимошенко, Олег Ляшко, Олександр Вілкул, Євген Мураєв, Арсеній Яценюк...

– **Олександр, які у вас особливості відбору заяв? Чи мають українські фактчек-видання свій підхід у цих питаннях?**

– Фактчек – це, перш за все, перевірка фактичних заяв, цифр, документів, які були оприлюднені публічно. А обіцянки “ВВП країни не зросте”, “ми за декілька років прийдемо до світлого майбутнього” – такі заяви перевірити неможливо. В них немає конкретного факту. Кордони перевірки – хибні. Також не перевіряють заяви, спрямовані на перспективу, ті, що мають суб’єктивну думку чи дуже узагальнені. Наші чеські колеги пішли репрезентативним шляхом. Вони моніторять одне політичне шоу, досліджують усі заяви топових політиків, які містять якийсь факт. Тому в них дуже багато перевірок і високий рівень правди. Ми пішли іншим шляхом. Фактчек у нашому українському варіанті будується на перевірках публічних заяв політиків, чиновників, громадських діячів, які мають потужний вплив на громадську думку, на ставлення до певних подій. Інший критерій – актуальність досліджуваної теми. Ми практично не моніторимо те, що є у ЗМІ, бо там уже присутня певна редактура. За час існування ми навчилися фільтрувати не тільки риторику політиків, а й дійшли висновку, що в нас лише 150–170 політиків активно виступають у ЗМІ. У будь-якій партії є лише 10–20 публічних спікерів.

Щодо особливостей українського фактчеку. Коли ми освоювали концепт, він здавався нам досить консервативним, на відміну від класичного журналістського розслідування. Та в процесі роботи стало зрозуміло, що фактчек – це така собі базова матриця,

а, зважаючи на політичні умови в країні, менталітет, відкритість джерел інформації, її можна змінювати, зберігаючи базову структуру. Тому, на мою думку, фактчек – жанр гнучкий. Сьогодні ми створили щотижневий рейтинг правди-брехні окремих політиків, партій, державних діячів. Робимо потужну візуалізацію (інфографіки, слайди, тізери).

– Нещодавно, окрім свого основного порталу factcheck.com.ua, ви запустили новий, що спеціалізується на перевірці заяв регіональних політиків. Скажіть, де відсоток неправди переважає – у заявах регіональних політиків чи у представників центральних органів влади?

– Насправді, практично однакові показники. Ми проаналізували вже понад 40 заяв, приблизно відсотків 60 із них виявилися брехнею. Відмінність же полягає в тому, що рівень брехні у регіональних політиків дещо “побутовий”, більш “приземлений”. Наприклад, брешуть про те, яке місце зайняла область за тим чи іншим економічним показником, скільки гектарів землі було надано ветеранам АТО, скільки вулиць було відремонтовано. Політики національного рівня брешуть про те, як взагалі вони покращили наше життя. Також, за нашими спостереженнями, не можна сказати, що політики сходу брешуть менше, а заходу – більше, чи навпаки. Відсоток брехні українських політиків із різних регіонів і різного статусу приблизно однаковий.

Вадим Лубчак, Наталія Сандакова
День, 11–12 серпня 2017 р.